

MAKTABGACHA MAXSUS TA'LIM MUASSASALARIDA PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TASHXIS QO'YISH MUAMMOSI VA UNING NAZARIY O'RGANILISH TARIXI

Soliyev Ilhomjon Sobirovich

FarDU pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Xolmurodova Nasibaxon Solijon qizi

FarDU talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17748147>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20-noyabr 2025 yil

Ma'qullandi: 24- noyabr 2025 yil

Nashr qilindi: 28- noyabr 2025 yil

KEYWORDS

maxsus ta'lim, psixologik tashxis, pedagogik tashxis, diagnostika, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar, maxsus pedagogika, inklyuziv yondashuv.

ABSTRACT

Ushbu maqolada maktabgacha maxsus ta'lim muassasalarida bolalarga psixologik-pedagogik tashxis qo'yishning dolzarb muammolari, uning rivojlanish tarixi hamda nazariy asoslari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy yondashuvlar va metodikalar asosida bu sohada yuzaga kelayotgan muammolarga ilmiy yondashuv bildiriladi.

Bugungi kunda jamiyatda har bir bolaning rivojlanishiga individual yondashuv prinsipining ustuvorligi tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, rivojlanishida turli buzilishlar mavjud bo'lgan bolalar bilan ishlashda psixologik-pedagogik tashxis qo'yish muhim bosqich hisoblanadi. Maktabgacha maxsus ta'lim muassasalarida bu jarayon bolaning individual xususiyatlarini chuqur o'rganish, o'z vaqtida aniqlash va to'g'ri pedagogik yordam ko'rsatish imkonini beradi.

Psixologik-pedagogik tashxis — bu bolaning psixik rivojlanish holatini, kognitiv, emotsional va ijtimoiy jihatdan shakllanganlik darajasini aniqlashga qaratilgan tizimli ilmiy-amaliy faoliyatdir. Bu jarayon pedagog, psixolog, logoped va boshqa mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi. Tashxis natijasida bolaning ehtiyojlariga mos individual rivojlantiruvchi dasturlar tuziladi.

Hayotda mavjud bo'lgan turli nuqsonli bolalarning ta'lim- tarbiyasi sog'lom bolalarga nisbatan murakkab va birmuncha qiyin jarayondir. Bunday bolalarni o'qitish va tarbiyalashda psixolog va pedagoglar ularning psixikrivojlanishdagi o'ziga xos xususiyatlarni yaxshi farqlay olishi mavjud bo'lgan nuqsonlarni korreksiyalashni (to'g'rilash, yumshatish) barcha chora tadbirlaridan xabardor bo'lishlari lozim.

Maxsus maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga ta'lim berish va ularning psixologik xususiyatlarini aniqlashda ushbu yo'nalish bo'yicha mutaxassislar bunday bolalarning faqatgina psixikasini emas, balki soglom va nuqsonli shaxsiy sifatlarini har tomonlama har tomonlama taqqoslab ularni bir butun inson sifatida o'rganishlari lozim.

-Nuqsonli maktabgacha yoshdagi bolalarga tegishli psixologik-pedagogik ma'lumotlari bilan tanishlari lozim.

-Nuqsonli maktabgacha yoshidagi bolalarning eng ko'p chuqur zararlanga psixik jarayoni tafakkuri va aqlida uchraydigan belgilarini aniq farqlay olishlari lozim.

-Nuqsonli bolalarning rivojlanishida kuzatiladigan fiziologik va patalogik simptomlarni to'liq tahlil qila olish lozim.

-Psixik holatlarida uchraydigan simptomlarga asoslangan holda to'g'ri va aniq tashxis qo'ya olish ko'nikmasini hosil qilgan bo'lishlari kerak.

Psixologik tashxisning tarixiy ildizlari XIX asr oxirlariga borib taqaladi. O'sha davrda aqliy va jismoniy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni aniqlash va ularga alohida yondashuvni ishlab chiqish zarurati paydo bo'lgan. Frantsiyalik olim Alfred Bine bolalarning aqliy rivojlanish darajasini baholovchi testlar tizimini yaratganligi bilan mashhur.

Keyinchalik Lev Semyonovich Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi psixologik-pedagogik tashxisga chuqur ilmiy asos bo'lib xizmat qildi. U bola rivojlanishini nafaqat hozirgi holati, balki uning imkoniyatlari asosida baholash kerakligini ta'kidlagan.

Sobiq Ittifoq davrida maxsus pedagogika va defektologiya yo'nalishida V.P. Kashchenko, L.I. Bojovich, R.E. Levina, A.I. Mescheryakov kabi olimlar o'z tadqiqotlari bilan bu sohaning rivojlanishiga katta hissa qo'shganlar. O'zbekistonda esa M.Q. Khamraev, M.A. G'ofurov, R.X. Rustamov kabi mutaxassislar maxsus ta'lim va psixologik diagnostika sohasida muhim tadqiqotlar olib borganlar.

Bugungi kunda maktabgacha maxsus ta'lim muassasalarida psixologik-pedagogik tashxisni samarali tashkil etishda quyidagi muammolar kuzatiladi:

- Yetarli darajada tayyorlangan mutaxassislarning yetishmasligi;
- Tashxis vositalarining (testlar, metodikalar) zamonaviy talabga javob bermasligi;
- Har bir bolaning individual xususiyatlarini to'liq aks ettira olmaslik;
- Psixologik tashxisni pedagogik tashxisdan ajratib ko'ra olmaslik.

Zamonaviy maxsus ta'limda tashxis qo'yishda inklyuziv yondashuv asosida ishlash, har bir bolaning ehtiyojidan kelib chiqib individual rivojlantiruvchi dasturlarni ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, raqamli diagnostika vositalarining joriy etilishi, masalan, interaktiv testlar va sun'iy intellektidan foydalanish imkoniyatlari ham ko'rib chiqilmoqda.

Bundan tashqari, oilaviy muhitni, tarbiyaviy sharoitni hisobga olish orqali kompleks tashxis yondashuvi keng qo'llanilmoqda. Bunda psixolog, defektolog, logoped va pedagogning hamkorligi asosida bolaga to'liq tavsif beriladi.

Xulosa.

Maktabgacha maxsus ta'lim muassasalarida psixologik-pedagogik tashxis qo'yish – bu nafaqat bolaning nuqsonlarini aniqlash, balki uning rivojlanish salohiyatini ochib berish vositasi sifatida qaralishi kerak. Ilmiy-nazariy asoslar, tarixiy tajriba va zamonaviy innovatsion yondashuvlarning uyg'unlashuvi bu jarayonning samaradorligini oshirishda muhim omildir. Kelgusida tashxis tizimini takomillashtirish uchun milliy metodikani yaratish, xorijiy tajribani o'rganish va kadrlar salohiyatini oshirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Vygotskiy L.S. Psixologiya va pedagogika muammolari. – Moskva: Pedagogika, 1983.
2. Levina R.E. Aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni psixologik diagnostika qilish. – Moskva: Prosveshchenie, 1991.

3. Bine A., Simon T. Bola aql-idrokini baholash metodikasi. – Sankt-Peterburg: Rech', 1999.
4. Hamraev M.Q. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2017.
5. Rustamov R.X. Psixologiyadan nazariy va amaliy mashg'ulotlar. – Toshkent: TDPU, 2020.
6. G'ofurov M.A. Maxsus ta'lim metodikasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.
7. Bojovich L.I. Shaxs shakllanishining psixologik asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1979.
8. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo'yicha uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2021.

INNOVATIVE
ACADEMY